

מלחמה לא-ראויה בריבוי עורכי הדין

ארבעה מכל עשרה נבחנים בבחינות לשכת עורכי הדין נכשלים. האם זה מלמד על הנבחנים או שמא על אופי הבחינות?

פרופ' בועז סנג'רו*, עו"ד דפנה שמורק-נתניהו*

לאחרונה פרסמה דוברת לשכת עורכי הדין הודעה, שלפיה "ביום 2.11.09 נערכה בגני התערוכה בתל-אביב בחינת התמחות בכתב של לשכת עורכי הדין. לבחינה ניגשו 1,772 מתמחים ומתמחות. 77 אחוזים מכלל הנבחנים, שניגשו בפעם הראשונה לבחינת הלשכה, עברו את הבחינה".

עיון בנתונים המפורטים לאחר הכרזה חגיגית זו מלמד שהמצב גרוע בהרבה: התייחסות לכלל 1,772 הנבחנים, ולא רק לאלה שנבחנו לראשונה, מלמדת כי אחוז העוברים הוא 62 בלבד, וכי הציון הממוצע של כלל הנבחנים היה 66.2. ציון זה גבוה רק במעט מציון המעבר העומד על 65. תוצאות בחינה, שבהן ציון המעבר והציון הממוצע כה קרובים, מלמדות על סלקציה אגרסיבית. שהרי גם אם נתעלם, כמו שעשתה דוברת הלשכה, מ-539 הנבחנים שאינם נבחנים בפעם הראשונה, עדיין נראה כי הלשכה נועלת את שעריה בפני כרבע (23 אחוז) מהסטודנטים שסיימו בהצלחה את לימודיהם האקדמיים ועברו התמחות. גם זהו שיעור גבוה מאוד, חסר תקדים, המחייב הצדקה הולמת.

בעבר היו שערי ההשכלה המשפטית הגבוהה פתוחים רק בפני קומץ המאושרים שזכו להתקבל ללימודים באחת משלוש הפקולטות למשפטים שהיו קיימות אז: האוניברסיטה העברית בירושלים, אוניברסיטת תל-אביב ואוניברסיטת בר-אילן. לפני כעשור וחצי החליטה הכנסת לאמץ את יוזמתם של פרופ' אמנון רובינשטיין ושל אחרים ולפתוח את שערי ההשכלה המשפטית הגבוהה בפני ציבור רחב יותר. למיטב זכרונו, הלשכה לא התנגדה ליוזמה זו. אכן, עם השנים גדל באופן משמעותי מספר הפקולטות למשפטים בישראל ובהתאמה – גם מספר הסטודנטים למשפטים. אמנם חלק ניכר מהם מבקשים לרכוש השכלה משפטית וכלל אינם מתכוונים לעסוק בעריכת דין, אך באופן טבעי, משרבו בעלי התואר במשפטים, רבו גם המתמחים ורבו עורכי הדין.

נראה, כי במצב שבו רק שישה מכל עשרה נבחנים – אשר סיימו בהצלחה את לימודיהם האקדמיים ועברו התמחות – עוברים את הבחינה של לשכת עורכי הדין, על הלשכה לבדוק אם שאלון הבחינה ראוי. זהו שאלון המורכב מ-100 שאלות בסגנון אמריקני (רב-ברירתי).

* פרופ' בועז סנג'רו הוא ראש החטיבה למשפט פלילי ולקרימינולוגיה במרכז האקדמי למשפט ולעסקים (רמת-גן).

* עו"ד דפנה שמורק-נתניהו היא עורכת המגזין "מראה" – מגזין בענייני מדינה, חברה ותרבות - שבו פורסמה רשימה זו לראשונה, ביום 8.1.10.

היות שהניקוד על כל שאלה הוא נקודה אחת בלבד, משקלה של כל שאלה אינו גדול, וברובן הגדול הן מסוג שאלות "טריוויה". אלו משקפות בקיאות בפרטים משעממים, שעיון מהיר בספר החוקים או בתקנות מאפשר ללמוד עליהם, ושאינן טעם או הצדקה לשנן אותם או ללומדם על-פה. התשובות למרבית השאלות בוודאי שאינן מצריכות לימוד ארוך שנים והבנה מעמיקה של תחומי המשפט השונים ושל מקצוע עריכת הדין. העמידה בהצלחה בסוג כזה של בחינה משקפת יכולת שינון בלבד, ואין בה כדי לשמש מסגרת לבחירת מי שאכן ראויים לשמש במקצוע. הראייה לכך שבחינות הלשכה אינן משקפות ידע והבנה משפטיים, היא, שאין די בהשכלה המשפטית הנרכשת בפקולטות השונות למשפטים או בזו הנלמדת במסגרת ההתמחות, כדי לעבור אותן. יש צורך בשינון נפרד במשך חודשים של פרטי הטריוויה שעליהם נשאלים הנבחנים, ואף בקורסי הכנה מיוחדים (בצירוף ספרים מיוחדים), שפרחו לאחרונה אך ורק לשם הכשרת הנבחנים לעבור את הבחינה המסוימת הזאת. אכן, נדרשת בחינה לקבלת היתר לעסוק במקצוע עריכת הדין, אך כזו שתשקף באופן טוב יותר את השליטה בחומר הנדרשת לשם כך. אולי נוכח ריבוי הנבחנים, שמספרם מגיע למאות רבות, מובן הצורך בבחינה בסגנון רב-ברירתי ("אמריקנית"), אך גם במסגרת כזאת ניתן לנסח שאלות, המשקפות הבנה מעמיקה יותר בנושאים השונים הכלולים במקצוע. כך, למשל, ניתן וצריך לדרוש מן הנבחנים ידיעה של מושגי יסוד בענפים השונים של המשפט המהותי, אפשר לכלול בבחינה גם דרישה לבחור הנמקה נכונה לקביעה נתונה וניתן לחבר שאלות המתייחסות לפסקי דין מנחים בתחומי המשפט השונים. כמו כן, אפשר לשקול את חלוקת הבחינה לפרק של שאלות חובה ולפרק של שאלות בחירה, שבו תינתן לנבחן אפשרות להשיב על שאלות בתחומים שבהם התמחה ולפסוח על אלה המתייחסות לתחומים שלא עסק בהן.

בעייתית היא גם הפרשנות של לשכת עורכי הדין לכך, ש"הנתון לפיו רק 17 אחוז מן הנבחנים, שניגשו בפעם השלישית ומעלה לבחינת הלשכה בכתב, עברו את הבחינה, תומך בעמדת הלשכה באשר להטלת התמחות חוזרת בנוגע לנכשלים סדרתיים", וזאת בנימוק כי "הציון הממוצע של הנבחנים בפעם השלישית ומעלה, היה נמוך ביותר ועמד על 53.0". ראשית, ציון זה אינו "נמוך ביותר", כשהממוצע הכללי הוא 66.2 (וכשהממוצע אצל הנבחנים לראשונה – 70.2 – גם הוא אינו גבוה במיוחד). שנית, כל מי שמחבר בחינות יודע כי הציון הממוצע לבדו אינו מוכיח בהכרח, שרמת הנבחנים נמוכה או גבוהה, שהרי ניתן לחבר שאלונים קשים לעומת קלים וטובים מול גרועים ומטעים. שלישי, לפי הידוע לנו, בתקופת ההתמחות במשרדי עורכי הדין מסייע המתמחה לעורכי דין ותיקים בעבודתם, ואינו משנן עימם את סעיפי החוק ואת התקנות המשעממות. במה, אם כן, תועיל תקופת התמחות נוספת? שמא מדובר בעונש (על הכישלון בבחינה? או על ריבוי עורכי הדין? – כביכול מדובר ב"מכת מדינה"...)?

אין חולק על כך שאחד מתפקידיה של לשכת עורכי הדין הוא להבטיח, שהחברים בה אכן מוכשרים וראויים לשמש במקצוע, אשר יש בו כדי לקבוע גורלות, הן בתחום הפלילי והן בתחום האזרחי. אך על הסינון להיות ענייני, ולשקף את התאמת הנבחן למקצוע, ולא להוות פתרון אכזרי (דילול?) ל"בעיית" הריבוי של עורכי דין בשוק. אל לה ללשכת עורכי הדין לנהוג כגילדה הנועלת שעריה ללא הצדקה עניינית בפני חלק ניכר מן המתדפקים עליהם.